

Översikter och meddelanden

Politisk idéanalys enligt Habermas, Popper och Rawls¹

Leif Lewin

*Men sanningen lever. Bland bilor och svärd
lugn står hon med strålände pannan*

”Det eviga” av Esaia Tegnér

HABERMAS OCH DEN KLARGÖRANDE IDÉANALYSEN

Vid doktorspromotionen i Uppsala den sista maj 1961 hölls föreläsningen av min företrädare professor Carl Arvid Hessler. Hans ämnesval var magistralt och den stilistiska utformningen lika fulländad som alltid. Föreläsningen rubricerades ”Dagens socialdemokrati och morgondagens kyrka” och gav en första inblick i det kommande idéhistoriska arbetet *Statskyrkodebatten*, som författats – skulle Hessler skriva några år senare i det korta förordet – ”i en ärlig strävan att ’förstå’ men utan undertryckande av de kritiska reflektioner som infunnit sig” (Hessler 1964:5). Hessler inledde sin föreläsning med att erinra om att socialdemokraterna ett år tidigare tagit ”ett steg som man tidigare knappast trott skulle vara möjligt”. Partiet hade strukit kravet i partiprogrammet att statskyrkan skulle avskaffas. Vilka överväganden hade lett fram till ett så drastiskt beslut? Hessler beskrev den vända partiet känt över statskyrkofrågan under så gott som hela sin historia. Den unga socialdemokratin hade velat avskaffa statskyrkosystemet. Religionen uppfattades som en privatsak. Det var stötande för frihetskänslan att staten med sin auktoritet ställde sig bakom en viss lära. ”Det är män av fasta principer och klara

linjer som har resonerat så.” Men hela tiden hade de utmanats av dem som var bekymrade över att kravet på skilsmässa lätt kunde missförstås, att folkets breda lager kunde tro att man ville komma själva kristendomen till livs. Det var farligt om människor fick för sig att det förhöll sig så. En talare på en partikongress förutsåg ”att det i så fall blir ett bakslag för det socialdemokratiska partiet.” För de flesta svenskar ville faktiskt vara med i kyrkan, visade en opinionsundersökning från 1958: även om en ganska begränsad minoritet trodde på huvudpunkterna i kyrkans lära, visade det sig att så många som 72 procent av svenska folket skulle begära inträde i kyrkan, om statskyrkosystemet avskaffades. Vad tänkte ”principmänniskorna” om det? De hävdade att det likväl alltid fanns ett inslag av tvång i varje statskyrkosystem. Argumentet bemöttes med ironi. Kunde det nyfödda barnet känna tvång av att födas in i statskyrkan? Och bland de vuxna upplevdes tvånget uppenbarligen inte värre än att det stora flertalet valde att stå kvar i kyrkan. Det fanns ytterligare skäl att behålla statskyrkan. Det fanns en risk att en fri kyrka, som staten inte längre kunde kontrollera, skulle tas över av reaktionära teologiska riktningar, som förvandlade kyrkan till en intolerant, kämpande folkkyrka. Då var det bättre att behålla statskyrkan och knyta förbund med vad som kallades ”de tidsmedvetna krafterna i kyrkan”.

”Det är inte min sak att sia om framtiden”, slutade Hessler. ”Det tillkommer inte heller mig att uttala något värdeomdöme om det som här skett. Men helt objektivt kan sägas att socialdemokratien har gett upp striden för en liberal grundsats och nu synes beredd att

¹ För värdefulla synpunkter framför jag mitt tack till mina gamla doktorandkamrater Sverker Gustavsson och Evert Vedung samt till Sofia Näsström, representerande en yngre generation.

acceptera den konservativa tanken att dagens kyrka i allt väsentligt också bör bli morgondagens” (Hessler 1961b).

Objektiviteten hindrade som synes inte en undertryckt lidelse; ingen åhörare kunde tveka om var Hessler stod. Men han sa det inte explicit. Han nöjde sig med att beteckna den ena gruppen som cyniska maktmänningar med oklara och motsägelsefulla uttalanden och den andra som intellektuellt redbara principmänniskor. Det räckte för att åhörarna skulle förstå.

Och så resonerade vi alla vid den tiden inom vad man kan kalla Uppsalaskolan, bestående av Hesslers idéanalytiskt inriktade lärjungar (han använde själv gärna det uttrycket) – med avhandlingar om den ekonomiska idédebatten, om unionsstriden, om forskningens frihet och om åsiktsbrytningarna inom en rad andra policyområden såsom jordbruket, vattenkraften, malmfälten och Hesslers eget fält staten och konsten; fortfarande idag inordnar sig gärna doktorer från vår institution i denna ”Uppsala school of idea-analytical political science” (Lindberg 2018:280). Syftet var att klargöra vad de politiska aktörerna skulle ha velat säga om de bara kunnat, om de bara varit tillräckligt logiska och pregnanta och kunnat uppvisa tillräckligt goda empiriska belägg för sina påståenden. Den ideale politikern borde med andra ord uppvisa samma klarhet i sin argumentation som den ideale vetenskapsmannen. En doktorsavhandling, skrev Hessler i inbjudan till promotionen, borde vara ”någonting utöver ett omständligt ’lärdomsprov’, som mera vittnar om sin upphovsmans outtröttliga flit vid insamlandet av döda fakta än om den vetenskapliga fantasi, som på ett stimulerande sätt ställer nya problem eller kastar nytt, levandegörande ljus över de gamla ... Koncentration och stringens – de två orden borde stå i eldskrift framför varje doktorand” (Hessler 1961a).

Man borde inte skriva läsaren något på näsan. Hessler var allergisk mot vidlyftiga och beskäftiga teori- och metodresonemang. Man skulle gå direkt *in medias res*. ”Riv

byggnadsställningarna!” löd uppmaningen. Evert Vedung har berättat hur hans metodkapitel i avhandlingen väckte professorns ogillande (Vedung 2018:160).

Vår vetenskapsteoretiska ståndpunkt hämtade vi från Arnold Brechts monumentala arbete med samma namn som den statsvetenskapliga subdisciplin där den på doktornivå var den grundläggande läroboken – *Political Theory* (Brecht 1959): statsvetarnas uppgift var att analysera politiska idéer, inte att själva ta normativ ståndpunkt. Bakom Brecht fanns i sin tur Max Weber och hans krav på en ”värdefri vetenskap”, sprunget ut behovet att bryta med den sedan 1871 i Tyskland rådande ordningen att universitetslärarna skulle medverka till att konsolidera den unga nationen och vara lojala mot systemet. Följden hade blivit en politiserande undervisning som avsåg att väcka kärlek till kejsaren och fosterlandet och en befodringspolitik som förbigick socialdemokrater, katoliker och judar (Josephson 2005). I sextioalets Uppsala hade denna Webers mycket speciella doktrin blivit rättsnöret för den åtskillnad vi sökte göra mellan värdeomdömen och verklighetspåståenden. Det fanns både ”yttre och inre strategier för att främja sakligheten”, skrev Sverker Gustavsson. För att upprätthålla det ordnade samtalet gällde det att värna såväl professionalisering, mångfald och opartiskhet som distinktionen mellan beskrivning och förklaring å ena sidan och praktiska ställningstaganden å den andra (Gustavsson 1977).

Samtidigt växte en annan, mäktigare riktning fram inom statskunskapen. Med ett positivistiskt forskningsprogram, kvantitativa metoder, stora datamängder och utarbetade teoriramar ställde den så kallade behaviorismen Uppsalaskolan i skuggan. Valforskningen var själva flaggskeppet. Idéanalysen uppfattades som förlegad – i dystra stunder till och med av oss själva. Med idéanalytikerns tränade öga såg vi emellertid att bakom detta förment värdefria forskningsprogram dolde sig ett mycket tydligt normativt ställningstagande, nämligen en omformulering av den

klassiska demokratiteorin med elitkonkurrens istället för medborgardeltagande som demokratins essens (Lewin 1970).

Men medan vi hukade, låt vara under kritiskt avståndstagande, pågick på kontinenten en spännande, idéanalytisk förnyelse. Den andra generationen av den nymarxistiska Frankfurterskolan hade kommit tillbaka till Tyskland efter exilen i USA; *Institut für Sozialforschung* fanns åter i Frankfurt. Centralgestalt var Jürgen Habermas, som disputerat 1954 men vars habiliteringsavhandling *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962) blev det riktningsgivande arbetet tillsammans med hans tjugo år senare utgivna storverk *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981). Född med kluven gom, som föranledde kirurgiska ingrepp, upplevde den unge Habermas förmågan att kommunicera som det centrala i det mänskliga umgänget (Clifford 2012). Idéanalysens uppgift var att klargöra den offentliga debatten. För Habermas framstod den som full av avsiktliga och oavsiktliga missuppfattningar, förvrängningar och förvanskningar, ägnade att främja en illegitim maktutövning. Samhällsvetenskapens uppgift var att befria människorna från dessa brister; samhällsvetenskapens kunskapsideal var "emancipatoriskt" (i motsats till naturvetenskapens som syftade till att "prediktion och kontroll"). Det förutsatte ett "idealiskt samtalsklimat" ("ideal speech situation"), den engelska termen blev själva trumpetfanfaren för Habermas forskningsprogram. Innebörden kan inte sammanfattas bättre än i de ord av Hessler, som jag inledningsvis citerade: en idéanalytikers uppgift var att visa ärlig vilja att förstå utan att för den skull avstå från kritiska reflektioner (Habermas 1981).

Inspirerad lika mycket av Freud och Rousseau som av Marx ansåg Habermas att samhället befann sig i ett "patologiskt tillstånd" till följd av alla tillkortakommanden i den mänskliga kommunikationen. Idéanalytikern var en sorts läkare som kunde erbjuda bot genom språkliga tillrättlägganden, en intervention som kunde liknas vid en gigantisk

psykoanalys av hela samhället. Psykoanalysen, skriver en av Habermas uttolkare, befinner sig "i själva brännpunkten för teorin om det kommunikativa handlandet" (Heim 1991).

En närmare textanalys av det arbete, där Habermas framför allt utvecklar detta perspektiv *Erkenntnis und Interesse* (1968), försvaras av framställningens höga abstraktionsnivå, något som för övrigt gäller det mesta som Habermas skrivit. Människan befinner sig enligt Habermas i en språkligt strukturerad gemenskap. I enlighet med intersubjektivitetsprincipen söker hon komma överens med sina medmänniskor och respektera dem som individer samtidigt som hon vill hålla distans och bevara sin integritet. Detta leder till en "dialektisk relation mellan det allmänna och det individuella", något som skapar dramaturgin för Habermas hela kommunikationsteori men som också gör framställningen undflyende och föga konklusiv. Människans språkförbistring innehåller alla de fel ("*parapraxes*") som Freud talade om – minnesförkluster, felsägningar, missuppfattningar och oöverlagda impulser – men vad som är rätt och vad som är fel i den mellanmänskliga kommunikationen kan vi först avgöra när vi jämför uttalandena med de rådande normerna i samhället. Om då "vad som räknas som normalt eller avvikande endast kan definieras inom ramen för samhällets institutionella regelverk, då kan detta samhälle som helhet självt befinna sig i ett patologiskt tillstånd, när det jämförs med andra kulturer". Upplysningstraditionen manar oss att testa gränserna för hur långt vi kan gå för att förverkliga våra förhoppningar om rationell kommunikation och inte låta oss "hindras att inse nödvändigheten av en psykoanalys på samhällsnivå".

Intresset perverterar kunskapen. Bristerna i kommunikationen beror på att människor, framför allt det härskande siktet, tjänar på att förvrida det offentliga samtalet. Men förtrycket kan lättas, kanske rent av upplösas. Människan kan "befrias" och i denna ädla mission har idéanalytikern sin viktiga roll att spela genom

att avslöja motiven bakom motiveringarna och politikernas egentligen budskap bakom deras, medvetet eller omedvetet, bristfälliga eller ofullständiga formuleringar (Habermas 1968:183, 197-203, 332-337, 344-352).

Idéanalysen hade med andra ord en stor-lagen, omedelbart samhällsnyttig uppgift. Det var något som också vi själva var inne på. Evert Vedung skriver till exempel i sin avhandling, att "genom att peka på logiska inkonsekvenser och godtyckliga påståenden om verkligheten kan den [politiska idéanalysen] tvinga debattörerna att korrigera sin argumentering ... och höja nivån på samhällsdebatten ... Ytterst kan den göra elitens och de vanliga medborgarnas ställningstaganden och beslut mera rationella" (Vedung 1971:36). Själv talar jag i liknande ordalag om att den politiska idéanalysen kan medverka till att "oklarheter och felaktigheter avlägsnas och statskunskapen få en sanerande funktion i den ideologiska debatten" (Lewin 1972b:14).

Jag kan inte låta bli att fundera över hur utvecklingen skulle ha blivit, om vi knutit an till denna tyska debatt mera explicit, börjat skriva på tyska eller engelska, om vi brutit med vår återhållsamhet, bottnande i blyghet eller högfärd eller en kombination av båda, inte låst in oss i det skytteanska elfenbentornet utan just förklarat för våra läsare hur man metodiskt borde gå till väga – och därigenom fått följa med på Frankfurterskolans framgångsväg ... För Habermas ställde sig i spetsen för ett stridbart program, som under beteckningen "deliberativ demokrati" skulle gå segrande över världen. Vi var något på spårren, men vi fullföljde det inte.

Enligt Habermas finns det mera som för- enar än som skiljer människor åt. Alla har vi en intuitiv förståelse av vad orden betyder, om vi bara inte förvränger dem. I grunden menar vi samma sak och syftet med kommunikation är att uppnå samförstånd. "Att förstå ett uttryck betyder att veta hur man kan använda sig av det för att komma överens med någon om något", skriver Habermas med formuleringar som nog måste betecknas som något av

en övertalningsdefinition. "Redan av betingelserna för förståelsen av språkliga uttryck framgår, att de talhandlingar som kan utföras med hjälp av dessa uttryck siktar till *inbördes förståelse*, det vill säga ett rationellt motiverat samförstånd mellan kommunikationsdeltagarna rörande något i världen. Man har överhuvudtaget inte förstått vad det innebär att förstå ett yttrandes betydelse, om man inte vet att detta ska tjäna syftet att komma överens med någon om något, alltså åstadkommandet av ett samförstånd till vars begrepp hör att det 'gäller' för deltagarna" (Habermas 1988:334).

Det *går* alltså att komma överens. Syftet är att visa på sådana motsägelser och missförstånd, som hindrar samförståndet. Men vad ska man göra om man *inte* når samförstånd? Anstränga sig mera! svarar anhängarna av den deliberativa demokratin. Idealet förblir Rousseaus scenario där medborgarnas samtal i skuggan under eken får pågå så länge, att alla missuppfattningar reds ut och alla till slut inser vad som är allmänviljan. "När medborgarna eller deras representanter är oense i moraliska frågor, ska de *fortsätta* att resonera tillsammans för att nå ömsesidigt acceptabla beslut" (Gutmann & Thompson 1996:1).

Här kan jag emellertid inte längre följa med. Det finns en skillnad, som inte sällan förbises, mellan "deliberation" och "deltagande". Det förstnämnda syftar just till klargörande: till saklighet, rationalitet, transparens. Det sistnämnda vill främja maximal participation och står inte sällan i direkt strid med saklighetskravet. Under studentrevolten i slutet av sextiotalet fick deltagardemokratin rika möjligheter att triumfera under oändliga stormöten, där besluten mera fattades i uttrötningens än i det genuina samförståndets tecken. Sammankomsterna lämnade ofta en obehaglig eftersmak av intolerans och åsiktsförtryck. I den rousseauanska myllan har som bekant även totalitarismens mörka blomster spirat och för mig är det nog så viktigt att ett samhälle har konstitutionella garantier för yttrandefrihet och opposition som att den offentliga debatten präglas av största möjliga deltagande.

POPPER OCH DEN GILTIGHETSPRÖVANDE IDÉANALYSEN

Men kunde vi inte komma längre? Måste vi nöja oss med att "klargöra"? Man vill ju veta vad som är sant!

Det fanns också en mera avancerad idéanalys. Inte så att den kunde visa upp sanningen. Men den kunde visa vad som var osant – motsägelsefullt, ohållbart, oförenligt med vetenskapliga fakta. En annan professor i statskunskap, Herbert Tingsten och hans så kallade idékritik, framstod som ett lika högt föredöme som Hessler.

Utgångspunkten för Tingstens idékritiska program är hans ofta citerade bestämning av ideologibegreppet. I ideologierna ingår värderingar men en undersökning av några viktiga ideologier visar omedelbart, skriver Tingsten, "att de icke huvudsakligen utgör serier av värderingar. Verklighetsomdömen spelar huvudrollen" (Tingsten 1963 [1941]:21). Det var ett fruktbart grepp, som gjorde att forskarna inte längre behövde göra halt inför de politiska ideologierna i namn av en, missförstådd, värderativism. Ideologiernas verklighetsföreställningar kunde prövas på samma sätt som vetenskapiga utsagor. Vad fanns det för belägg för de olika påståendena? Var påståendena logiskt konsistenta? Resultatet blev en rad briljanta idékritiska studier av Tingstens penna om fascismens och nazismens, konservatismens, marxismens och socialdemokratins föreställningsvärld. Alla visade de sig, föga överraskande, genomgående ohållbara, motsägelsefulla, godtyckliga, stridande mot vetenskapliga fakta och sunt förnuft.

Invändningarna mot metoden är lika kända. Att påvisa brister kan lätt tjäna som en täckmantel för egna värderingar. Enligt Gunnar Heckscher kunde det "ej vara tillåtligt att använda en analys av denna art i syfte att suggerera fram en viss negativ eller positiv värdering av de olika åskådningarna. Författaren torde själv vara den förste att medgiva, att man då skulle komma att på ett farligt sätt närma sig de skenbart intellektuella men i verkligheten värdebetonade satsar, vilkas förekomst

med sådan skicklighet påvisats av Axel Hägerström" (Heckscher 1939b:492). Heckscher menade också att "den i och för sig nyttiga, roliga och icke särdeles svåra tankeövning som består i att analysera ihjäl en samhällsåskådning ... har föga eller intet att göra med att studera eller inverka på den politiska och sociala åsiktsutvecklingen som helhet" (Heckscher 1939a:17). Idékritikens pretentioner att kunna komma åt ideologier genom att koncentrera sig på deras verklighetspåståenden underkändes med andra ord av Heckscher.

I sitt svar frågade Tingsten vad det innebar att analysera "ihjäl" en åskådning. "Med detta kan menas antingen blott att åskådningen vid analysen visar sig vara orimlig och osammanhängande – så mycket värre för åskådningen, men detta är icke den analyserandes fel – eller tillika att åskådningen på grund av denna analys förlorar sin övertygande kraft – ett fall, om vilket vetenskapsmannen icke har att bekymra sig (möjligen kan han, om han är road av sådana reflexioner, konstatera dess osannolikhet)" (Tingsten 1939:500).

I en modern lärobok i idéanalys varnar Ludvig Beckman för att idékritiken kan förfalla till felfinneri. Kritiken blir seriös först då man är generös mot den uppfattning som kritiseras. Generositetsprincipen innebär att man börjar med att ge en så rimlig och tilltalande bild som möjligt av den position man vill kritisera, innan man går till attack (Beckman 2005:77–78).

Ibland sägs det att idékritiken är en isolerat svensk företeelse, "något provinsiell" enligt ett par läroboksförfattare (Bergström & Boréus 2005:159), "en produkt av ankdammen" med Walter Carlsnaes mera expressiva formulering (Carlsnaes 2003:23–26; Vedung 2018: 156). Det är dock en anklagelse jag vill tillbakavisa. Den utländska litteraturen diskuterade vi livligt. Den viktigaste författaren var utan tvekan Karl Popper, som för övrigt är den som formulerat generositetsprincipen. Med sitt arbete *The Open Society and Its Enemies* (1945) kom Popper att sätta sin prägel på min generation statvetare och för evigt vaccinera oss mot den

doktrinära marxism, som överraskande återkom i slutet av årtiondet. Poppers angrepp på Platon, Hegel och Marx var utfört med samma idékritiska metod och samma glöd och schvung som Tingstens demolering av konservatismen, fascismen och socialismen.

Med ett huvudintresse för ämnet fysik och dess metodproblem förvånades Popper över samhällsvetarnas nonchalanta sätt att söka belägga sina teser. Särskilt vände han sig mot svepande, generaliserande teser som byggde på att samhällsvetarna trodde sig ha upptäckt historiska lagar, som gjorde det möjligt för dem att förutsäga den kommande utvecklingen. Popper kallade den hållningen "historicism" och hans bok formade sig till en ursinnig kritik av föreställningen att historien var determinerad. Historien hade ingen mening. Historien var något som vi skapade själva. "I stället för att uppträda som profeter måste vi bli herrar över vårt öde."

Vår civilisation hade ännu inte fullt ut hämtat sig från chocken över sin födelse, skrev Popper på första sidan i sin bok, det vill säga från övergången från stammen eller "det slutna samhället" med dess underkastelse under vidskepelse och magi till "det öppna samhället", som frigjort människans kritiska förmåga. Det var denna chock, som gjorde det möjligt för reaktionära rörelser att vinna opinion för att störta civilisationen och förmå oss att återvända till stammen. Vår tids totalitarism var ett uttryck för denna reaktion och Poppers bok formade sig till en stridsskrift mot de samtida diktaturerna.

Det var onekligen ett flott, suggestivt grepp, men som nymornade idékritiker hade vi svårt att undertrycka frågan om Popper med detta perspektiv på en utveckling från det slutna till det öppna samhället inte själv gjorde sig skyldig till en svepande, svårbevisad historiesyn.

Det slutna samhället var enligt Popper

statiskt, därför att dess normer uppfattades som oföränderliga. Det öppna samhället, däremot, utmärktes av individualism, jämlikhet, förnuft och vetenskap men frantog människan den trygghet hon erfor i stammen genom att ålägga henne det personliga ansvarets börda. Därför hade det öppna samhället fiender. Oförmögna att utvärda civilisationens kaos och oförutsebarhet uppställde dessa motståndare sina teorier om historiens ödesbestämda återgång till samhällets livmoderstrygga tillvaro – vad den nu än kallades: nationalsocialisternas tredje rike eller kommunismens klasslösa samhälle.

"Trots sina förtjänster tror jag man måste säga att Marx var en falsk profet. Han var en profet som pekade ut historiens förlopp och hans profetior slog inte in. Men det är inte min huvudsakliga anklagelse", skrev Popper. "Det är mycket viktigare att han förledde massvis med intelligenta människor att tro att historiska profetior är det vetenskapliga sättet att närma sig samhällsproblemen. Marx är ansvarig för den historicistiska metodens ödesdigra inflytande över dem som annars skulle ha velat försvara det öppna samhället" (Popper 1945 I:1-4; II:78,246-267).

Poppers idékritiska metod var mycket sträng och mycket genomtänkt. En vetenskaplig lagbundenhet som historicismen kunde enligt hans uppfattning aldrig verifieras med aldrig så många positiva iakttagelser. Ta till exempel teorin om att alla korpar är svarta! Denna teori är härledd ur många iakttagelser av svarta korpar. Den verifieras varje gång en svart korp dyker upp. Men den falsifieras så fort en enda icke-svart korp dyker upp. Följaktligen är falsifieringskriteriet det avgörande, eftersom aldrig så många verifieringar inte utesluter att en falsifiering kan ske. En teori eller ideologi som inte går att falsifiera är heller inte vetenskapligt hållbar ur empirisk synvinkel (Popper 1963).²

2 En skämtsam version brukar berättas av förra universitetskanslern Sigbrit Franke. Några vetenskapsmän befann sig på konferens på Irland. När de den första morgonen blickade ut genom frukostmatsalens fönster, fick de se ett får beta på ängen. "Titta, fåren på Irland är svarta!" utbrast medicinaren. "Det är inte säkert", genmålde samhällsvetaren. "Men ett får på Irland är svart." "Nej, mina herrar, det vet vi inte heller", replikerade filosofen. "Men ett får på Irland är svart på ena sidan."

Idékritiken gjorde det möjligt att komma åt de politiska ideologierna på ett sätt som tidigare inte praktiserats. Ideologiernas verklighetspåstående kunde falsifieras. Det var en i högsta grad uppfordrande och stimulerande uppgift. Men trots att både Tingsten och Popper var våra husgudar gjordes ingen direkt koppling dem emellan med följd att den tingstenska idékritiken har kunnat betecknas som svensk provinsialism. Vi stod med andra ord i samma paradoxala förhållande till Popper som till Habermas: de var båda beundrade, internationella fixstjärnor men vi avstod från att använda oss av dem i det egna forskningsarbetet.

Om inte förr så genom Bernt Skovdahls avhandling har emellertid släktskapet mellan Tingsten och Popper påvisats. Något direkt kausalt samband är svårt att påvisa, lika lite som mellan Hessler och Habermas. Snarare är det fråga om en parallellitet: idékritiken odlades på samma gång i Sverige och utomlands, den kritiska metoden var ett uttryck för den samtida oppositionen mot ödestron och totalitarismen. Ingen kunde fly sitt personliga ansvar med motiveringen att demokratin var förutbestämd att gå under. Skovdal framhåller också, i likhet med min egen antydan ovan, att mot historicismen stod "en annan historisk framstegstro – en som helt enkelt utgick från en vägran att acceptera att historien kunde 'rusa i fel riktning' och överge den gradvisa erövring[en] av politisk demokrati ... Individualismens innebörd i detta sammanhang ... blir helt enkelt att Tingsten och Popper anser sig ställa högre krav än kollektivisterna [anhängarna av det slutna samhället] på personlig moralisk ansvarighet hos dem som vill räkna sig som deltagare i detta ädla – men ofrånkomligt gemensamma – företag" (Skovdahl 1992:367).

Falsifieringsivern, idékritiken, lusten att riva ner kan psykologiskt lätt lämna ett tomrum efter sig. Hur ska man förhålla sig, om allt visar sig vara falskt ... Framstegstanken är en av 1789 års idéer, den ingår i upplysningsprojektet. Men vilken slutsats ska man dra,

om historien tycks visa att denna optimism är ohållbar? Tingsten har själv beskrivit känslan så här: "Jag avser rädslan för att vad man sett som en mening eller åtminstone som en värdefull och segrande tendens i tillvaron och utvecklingen ska visa sig vara ett sken. Finns inte Gud, det är för den troende en fruktansvärd fråga. Finns intet framsteg, går det galet för allt vad jag hållit på, segrar det onda – den tanken kan för förnekaren bli en skräck lika mycket som tvivlet på Gud för den troende" (Tingsten 1962:314).

Denna destruktiva effekt av idékritiken har sardoniskt beskrivits av författaren Lars Gustafsson i en skröna om den energiske trädgårdsmästaren; jag har hört Gustafsson dra berättelsen muntligt flera gånger men kan inte återfinna den i hans tryckta skrifter. Denne trädgårdsmästare rensade ogräs så flitigt, att när han var klar fanns det bara en död leråker kvar. Hade idékritiken samma förödande verkan på alla utopier och visioner? Karl-Gustaf Hildebrand, poeten och ekonomhistorikern och vår förste dekanus när samhällsvetenskapen år 1964 fick egen fakultet, hade i sin debutsamling i dikten "Uppsala" tolkat känslan av metafysisk ödslighet:

Ingen säger det.
Bara de fränt uppriktig kajorna
far utan väg eller sångröst
i moln omkring tornet och knarrar sin
eviga liksång:
Vi vet det, vi vet det, vi vet det.
Alldeles meningslöst.
Ingenting. Ingenstans. Aldrig.
(Hildebrand 1933:22)

RAWLS OCH DEN NORMATIVA IDÉANALYSEN

Så borde vi inte undvika att bli som idé- och lärdoms historikerna, vilka Horace Engdahl kallat "filosofer som inte är intresserade av sanningsfrågan"? Borde vi inte försöka komma över vår "idéanalytiska ångslan"? frågade jag. Borde vi inte upphöra att, med Sverker Gustavssons ord, "skriva statskunskap i tredje person"? Icke utan självkritik ironiserade han över "den blandning av förstämning

och osäkerhet, som sprider sig i en församling av idéhistoriker eller i ett idépolitiskt kotteri, när den barnsligaste i sällskapet plötsligt utbrister: 'Ja, men hur är det då? Vilken är vår egen uppfattning?' (Gustavsson 1972:351)

Dock gjordes försök. Efter Gunnar Myrdal förespråkade jag i olika sammanhang "öppet normativa modeller" (Lewin 1970; Lewin 1972a; Lewin 1972b) men professor Hessler varnade för sådana försök att ge sig ut på djupt vatten. När jag i *Folket och eliterna* ville skriva att jag genom idéanalys sökte göra olika demokratidoktriner "så klara och konsistenta som möjligt" rättades jag av Hessler med orden, att jag i stället borde skriva "så klara och konsistenta som materialet tillåter".

Med andra ord försökte vi, trots varningarna, närma oss en tredje typ av politisk idéanalys: den normativa idéanalysen. Lyckades vi få ett större genomslag för den än för den klagörande och den giltighetsprövande idéanalysen? Det beror på hur man ser det. För egen del fann jag vägen till *rational choice* och spelteori, varvid betydelsen av Riker & Ordeshook *An Introduction to Positive Political Theory* inte kan överdrivas (Riker & Ordeshook 1973; Lewin 2017 [1984]; om min egen orientering, se Lewin 1993). Vad som, givet aktörernas preferenser, är det rätta beslutet i olika situationer var faktiskt något som spelteorin kunde ge svar på.

I slutet av åttiotalet importerade jag en bångstyrig och idérik statsvetare från Lund till ett av mina forskningsprojekt, Bo Rothstein. 1994 kom han ut med en bok, som väckte uppståndelse. Den hade den provocerande titeln *Vad bör staten göra?* Syftet var inte bara att "försöka tala om vad som varit och är utmärkande för svensk välfärdspolitik utan också ge argument för hur denna *bör* vara utformad i framtiden och hur detta kan *rättfärdigas*." Boken var skriven i "en övertygelse

om att en diskussion om välfärdspolitik alltid kommer att vara ofullständig om inte de normativa problemen kring frågan om vad som ska menas med *social rättvisa* behandlas". I det rådande klimatet kunde det uppfattas som en ganska opassande fråga att ställa och Rothstein hade också blivit avrättad från ett sådant försök. "Men det råkar nu roa mig att göra just det som framhålls som förbjudet." Boken formade sig till en bred översikt över hur den svenska välfärdsstaten fungerade, det vill säga vad den svenska staten *kan* göra och mot den bakgrunden diskuterade Rothstein sedan vad staten *bör* göra. Inspirerad av sin lärare Lenart Lundquist menade Rothstein att det faktiskt var "möjligt att medvetet gå över gränsen mellan 'är' och 'bör' inom samhällsvetenskapen på ett sammanhängande och logiskt konsistent sätt. Inte så att vi kan på något sätt bevisa de normativa utgångspunkterna, men att vi kan utifrån några få grundprinciper, om vilka det kan finnas en omfattande enighet, logiskt resonera fram vissa ståndpunkter som bör styra den konkreta utformningen av de politiska institutionerna." Och tvärtom vad tidigare forskning hävdade var det snarare människors erfarenheter av hur dessa institutioner hanterade den sociala verkligheten som skapade normerna än det omgivande samhället i form av klass, historia och kultur (Rothstein 1994: 7–8, 259–260).

Också den normativa idéanalysen bör ses mot en internationell bakgrund. Från sjuttioalet hade det skett "en stark ökning av intresset för normativa analyser", skrev Rothstein. Och han tillade, alldeles riktigt: "Startskottet för denna renässans för den politiska filosofin var framför allt publiceringen av John Rawls bok *A Theory of Justice* år 1971" (Rothstein 1994:12). Denna bok, som kommit att bli en av världens mest citerade, förändrade samhällsvetenskaperna över en natt.

Budskapet var att det inte bara var möjligt att vetenskapligt argumentera för normer.³ Rawls ville också att den förhärskande utilitarismen skulle ersättas av rättighetsteorin.⁴

Rawls jämförde den normativa idéanalysen med lingvistik. När vi konstruerar grammatiken för ett språk, letar vi efter de principer som kommer till uttryck i ett korrekt språk. Privat tyckande eller personliga värderingar saknar relevans när det gäller språkriktighetsfrågor. Om vi lyckas med vårt företag, förklarar principerna språkets struktur. Skickliga talares språk kan förutsägas. Om vi misslyckas, står vi inför ett val. Antingen kan vi modifiera principerna så att de blir förenliga med det motspänstiga uttrycket. Eller också kan vi, om vi känner oss säkra på principerna, hålla fast vid dem, betrakta uttrycket som oriktigt och föreslå en ändring. På samma sätt, menade Rawls, kan vi formulera ett slags rättvisegrammatik. Genom att röra oss fram och tillbaka mellan teori och övertygelse och modifiera än den ena, än den andra kan vi nå bästa möjliga anpassning mellan principer och ståndpunkter – ”ett reflekterat ekvilibrium”.

Enligt Rawls betydde rättvisa och rättfärdighet (”justice”) att samhället var jäm-

likt, närmare bestämt ett sådant samhälle som inte tolererade annan ojämlikhet än sådan som de sämst ställda tjänar på (till exempel större inkomster för företagare som ger andra arbete). Rawls kallade detta ”differensprincipen”. Hans argument för jämlikheten utformades som en deduktion från själva det grundläggande antagandet i teorin om *rational choice*: människan är en förnuftig varelse som inser att ett jämlikt samhälle ligger i hennes intresse. Detta kan vi förstå – och det var här Rawls lämnade sitt originella och berömda bidrag – om vi föreställer oss att samhället konstrueras ”under okunnighetens slöja”. Om grundlagsfäderna inte vet i vilken position de själva skulle hamna (rik eller fattig, vit eller svart, man eller kvinna), låg det i deras intresse att konstruera samhället så jämlikt som möjligt, för ingen ville väl riskera att hamna på botten av ett segregerat samhälle (Rawls 1971).

Det har riktats flera invändningar mot Rawls idé. Den allvarligaste, skriver Brian Barry, var misstaget att tro att rättvisepincipen kan härledas från teorin om *rational choice*. Rawls idylliserade samhällskontraktet. Ingenting talar för att detta syftade till rättvisa och rättfärdighet; tvärtom brukar ju

- 3 Mitt schema består alltså av klargörande, giltighetsprövande och normativ idéanalys och ansluter därmed till andra kända statsvetenskapliga klassificeringar. Vedung har gjort en systematisk jämförelse mellan sitt eget schema och Ludvig Beckmans (Vedung 2018b:198) och den jämförelsen skulle kunna byggas ut med mina kategorier på följande sätt:

Beckman	Vedung	Lewin
Beskrivande	Beskrivande	Klargörande
Idékritisk	Giltighetsprövande	Giltighetsprövande
Förklarande	Förklarande/funktionell	SAKNAS
SAKNAS	Konstruerande	Normativ

Skälet till att den tredje, förklarande/funktionella nivån saknas i min klassificering är att det är innehållet i de politiska ideologierna, som här intresserar mig. Söker man däremot förklara hur en idé uppstått (exempelvis på grund av sociala missförhållanden eller fruktan för revolution) eller undersöker man vilken roll en idé spelar i samhället (exempelvis att religionen har en samhällsbevarande effekt eller att myten om generalstrejken verkar mobiliserande på fackföreningsrörelsen) är det inte sanningshalten hos de politiska ideologierna som står i förgrunden utan det politiska systemets sätt att fungera. Se Vedung 1971:33–68; Lewin 1972a:437–468; Gustavsson 1973:287 not 4; Bergström & Boréus 2000:155; Beckman 2005:80–95. I en kritisk anmälan av min doktorsavhandling menade Diane Sainsbury att en funktionell, inte en innehållslig, idéanalys var det enda legitima statsvetenskapliga förhållningssättet (Sainsbury 1968; Lewin 1969).

- 4 I Rawls efterföljd var Stefan Björklund vid vår institution så tidigt som 1977 ute med sin bok *Den uppenbara lösningen. Om möjligheten till en objektiv ståndpunkt i politiska värdefrågor*. Den kritik av Rawls som redovisas nedan drabbar förstås också Björklunds djärva och medryckande bok.

ursprungssituationen, då samhällskontraktet hypotetiskt tänktes författas, beskrivas som ett allas krig mot alla och antagonister syftar lika ofta till hämnd och lurendrejeri som till rättvisa och rättfärdighet.

Men, skulle Rawls kunna invända, vi behöver inte göra några antaganden om att grundlagsfäderna vägledades av ädla motiv. Människan hade ett krasst intresse av jämlikhet, så att hon själv inte riskerade att hamna bland förlorarna. Detta leder emellertid till en ny svårighet. Med stort eftertryck avvisade alltså Rawls utilitarismen; ingen människa fick vara ett redskap för något annat syfte; ingen människa fick ovillkorligen underordnas statsnyttan. Men hur resonerade Rawls själv? Är inte bedömningen under okunnighetens slöja av vilket öde som kan drabba en själv just en nyttokalkyl? Det stod Rawls fritt att argumentera för rättvisa och rättfärdighet. Men han borde inte dölja detta i ett nytt resonemang. Rättigheter ska hävdas under alla omständigheter, alldeles oberoende av vad det får för följder. Rättvisa är ett egenvärde, inte en konsekvens av någonting annat. Kritiken av nyttoläran gör sig själv skyldig till ett nyttoresonemang.

Vidare är det något motbjudande att en intellektuell avsiktligt laborerar med okunnighet och koketterar med sådana uttryck som "okunnighetens slöja". Intellektuell ärlighet föreskriver tvärtom att man öppet redovisar sin uppfattning och därefter argumenterar för den klart och tydligt. Rawls borde ha nöjt sig med att säga att rättvisa var ett grundläggande värde för honom och sedan tala om vilka skäl som finns för denna uppfattning. Hans tankar om "naturens lotteri" ger tillräckliga argument. Vi har inte valt att födas i Bangladesh eller Sverige, av rika eller fattiga föräldrar, att bli friska eller sjuka. Om vi inte valt det, varför ska vi då straffas eller belönas för det? Vi förtjänar helt enkelt inte de naturliga och sociala förmågor vi har och därför kräver rättvisan att förutsättningarna utjämnas.

Slutligen är det inte säkert att Rawls

lösning skulle vinna allmänt gillande. *Alla* håller nämligen inte med om att det viktigaste är att undvika risker. *Alla* avvisar inte ett ojämnt samhälle. Ett växande och föränderligt samhälle som ger utrymme för entreprenörskap och kapitalbildning utövar tvärtom en lockelse på många. Det finns människor som är beredda att ta stora risker för att uppnå sina mål; uppfinnare och upp-täcktsresande sätter gladeligen sina liv på spel för möjligheten att förverkliga sina visioner. Annorlunda uttryckt är den försiktige generalen inte alls ett självklart ideal. För den djärve är utsikten att komma på toppen mera avgörande än fruktan att hamna längst ner (Barry 1995: 52–79).

Så hade vi hamnat i en återvändsgränd? Rawls ger oss inte det övertygande svar om rättvisans problem, som vi hoppades på. Hade det alltså varit klokast att hålla fast vid Hesslers skepsis mot normativa ställningstaganden och fortsätta att gömma oss bakom "tredje person"? Det är inte min slutsats. Den storstilade renässans för politisk idéanalys runt om i världen som vi kunnat bevittna under senare år har burits fram inte minst av ett intresse för de normativa frågeställningarna. Överallt, skulle man kunna säga, arbetar idag statsvetare vidare på en politisk-moralisk grammatik. Det ligger i sakens natur att alla dessa förslag är provisoriska; vetenskapliga framsteg sker genom kritik och de bästa förslagen är också de som blir strängast granskade och mest eftertryckligt avvisade. Men steg för steg får vi ett allt fastare grepp om politikens moraliska grunder – det förblir den normativa idéanalysens orubbliga credo.

SANNINGSRELATIVISM, IDENTITETSPOLITIK, EGENINTRESSE

Alla delar dock inte denna tro. Under slagordet "sanningsrelativism" ifrågasätts föreställningen att det alls finns någon objektiv sanning. Med beteckningen "identitetspolitik" naglas olika åsikter istället fast vid klass, kön eller etnicitet. Aktörernas "egenintresse"

uppfattas som den utslagsgivande faktorn för det politiska handlandet.

Postmoderna tänkare ser i vetenskapen först och främst maktutövning. Psykiatrins historia är enligt Foucault historien om en urskilningsprocess, som gör det möjligt att klassificera olämpliga åsikter och attityder som sjuka. Kulturellt kapital är ett begrepp som Bourdieu använder för att beskriva hur vetenskapen, tvärt emot att vara universellt tillgänglig, kommer individerna till godo selektivt; det kulturella kapitalet särskiljer samhällsklasserna och lägger grunden för hur olika makteliter formeras och reproduceras. Derrida förnekar att det finns eviga sanningar (det är i och för sig få som tror något annat); allt liv är rörelse och förändring. Det enda man då kan göra när – med författarens preciosa formulering – ”nuet ständigt bortfaller och övergår i det förflutna” är att försöka finna de språkstrukturer, som bevarar något av det ”förr varande” och därigenom kan ge oss en inblick i samhällsförhållandena. ”I och med uppkomsten av ’alternativa fakta’”, säger Latour, som på engelska fått epitetet ”the post-truth philosopher”, ”har det blivit klart att huruvida ett påstående vinner tilltro eller ej beror mycket mindre på dess sanningshalt än på de förhållanden under vilka det ’konstruerats’, det vill säga vem som uttalar det, till vem det riktas och från vilken institution det har sitt ursprung och lanseras” (Kofman 2018).

Tanken att olika grupper tillägnar sig sanningen på ett sätt som kan gynna deras intressen har sedan vulgariserats i den allmänna debatten, varvid vetenskapliga resultat ohämmat blandas med skrönor, legender och rykten. Evolutionsteorin och Bibelns skapelseberättelse jämföras. Förintelseförnekare tolereras. Den amerikanske presidenten avvisar obehaglig information som ”fake news”

och presenterar ”alternativa sanningar”. Den ryska underrättelsetjänsten bedriver ”trollfabriker” med systematisk desinformation (Wikforss 2017). Inom det svenska Skolverket rapporterar en pedagogikdocent, sedermera professor och rektor för en högskola, att ”föreställningen om det vetenskapliga tänkandets självklara överhöghet rimmar illa med jämställdhets- och demokratiidealen ... Vissa sätt att tänka och resonera premieras mera än andra i naturvetenskapliga sammanhang ... Om man inte uppmärksammar detta, riskerar man att göra missvisande bedömningar. Till exempel genom att oreflekterat utgå från att ett vetenskapligt tänkande är mer rationellt och därför borde ersätta ett vardagsstänkande” (von Wright 1999; jfr Ingvar, Sturmark & Wikforss 2015).

Den identitetspolitiska slutsatsen⁵ av sanning relativismen är inte någon ny företeelse. Redan under mellankrigstiden framhöll den ungersk-tysk-brittiske sociologen Karl Mannheim den sociala miljöns betydelse för de politiska ideologierna. Enligt hans så kallade kunskapssociologi får en människas hela sätt att tänka karaktär av ett språk, som inte kan förstås av dem som tillhör andra socialgrupper. Att försöka begripa sig på andras ideologier blir därigenom utsiktslöst. Kommunikationen mellan olika samhällsgrupper beskrivs målande som ”ett samtal mellan döva” (Mannheim 1929). Men sanningsvärdet kan inte avgöras av en ideologis sociala ursprung; att ägna sig åt sådana försök är att göra sig skyldig till ”det genetiska felslutet” (Vedung 1977: 113–114). En rimlig iakttagelse – att en samhällsåskådning i viss utsträckning påverkas av den sociala miljön – blir hos Mannheim således föremål för den mest extrema generalisering. I själva verket är det lätt att visa att en och samma ideologi ofta omfattas av medlemmar i olika socialgrupper

5 Det är inte alla förunnat att kunna avfärda identitetspolitiken lika elegant som Carl Arvid Hessler. Om en av Diakonistyrelsens experter skriver Hessler lakoniskt att denne ”under en period av sitt liv varit fackföreningsman och därför ansågs han ha särskilda förutsättningar att förstå ’den sociala verkligheten och dess problematik’” (Hessler 1964:308 not 8).

på samma sätt som att det i en viss socialgrupp kan finnas de mest skilda åsikter. Lika obestridligt är det att människor kan ta intryck av argument framförda av personer tillhörande en annan samhällsgrupp än de själva och att nya, sociala perspektiv kan leda till en förändring av ens uppfattning.

Bland ekonomer har sanningsrelativismen och identitetspolitiken fått en speciell utformning i deras grundläggande modell *economic man*, vars främsta drivkraft sägs vara egenintresset. När man inom *public choice* flyttar över denna modell från den ekonomiska marknaden till det politiska systemet blir resultatet i högsta grad missvisande.⁶ Väljarna sägs "rösta efter plånboken", inte efter en föreställning om vilket parti som skulle vara bäst för landet. För att bli omvalda påstås politikerna manipulera fram en "politisk konjunkturcykel" med förmåner till väljarna under valår och indragningar av förmåner under mellanvalsår. Byråkraterna utmålas i första hand som "budgetmaximerare" i syfte att vinna privata förmåner som antas hänga ihop med att myndigheten får en större budget, inte som tjänstemän som lojalt implementerar regeringens politik. I allt väsentligt har dessa bilder av det politiska livet avvisats av den empiriska forskningen. Medborgare, förtroendevalda och regeringstjänstemän inser att det ligger i deras långsiktiga intresse att slå vakt om vad de uppfattar som det gemensamma bästa. Med tillämpning av *rational choice* kan man säga att aktörerna inser att egoistiska strategier skulle låsa in dem i ett "Fångarnas dilemma" med ett suboptimal utfall som resultat och väljer därför istället strategier som alla tjänar på (Lewin 1988).

Ekonomerna brukar försvara sig med att säga att kritiken av *economic man* är förlegad, eftersom en stor del av modern ekonomisk forskning just går ut på att förfina modellen och fånga upp andra motiv för människans

handlande än egenintresset. Motiveringen för 2017 års ekonomipris till Alfred Nobels minne är belysande. Richard Thaler fick då priset för att han bland annat visat att konsumenternas känsla för rättvisa spelar in i deras ekonomiska beteende. Att så är fallet – att människan också vägleds av en vilja att göra sitt bästa, av professionell etik, av, med Hegels ord, en önskan att vinna erkännande från sina medmänniskor – är för de allra flesta av oss en självklarhet. Endast för nationalekonomer kommer detta som en nyhet, en nyhet så stor att den omedelbart belönas med ett Nobelpris (Lewin 2018:69).

Sanningsrelativismen, identitetspolitiken och egenintressehypotesen står i direkt strid med premisserna för det slags statvetenskaplig forskning jag diskuterar i denna uppsats och skulle, om resonemangen visade sig riktiga, göra all innehållslig politisk idéanalys meningslös. Dessbättre förhåller det sig inte så. Att bekämpa den blandning av cynism och intellektuell slapphet som utmärker dessa samhällsvetenskapens karikatyrtecknare framstår idag som en av statskunskapens mest angelägna uppgifter.

SLUTSATSER

Under det senaste halvsekle har den politiska idéanalysen gått från en skuggtillvaro till en plats i solen. Tvärtemot vad som tidigare hävdats uppfattas inte längre de politiska ideologierna som förbjuden mark för statsvetarna; och vid närmare eftertanke handlar ju det mesta av klassisk statskunskap genom århundradena faktiskt om sanningshalten hos skilda politiska idéer. Genom att analytiskt dela upp ideologierna i sina beståndsdelar och studera hur delarna förhåller sig till varandra och till helheten kan de göras till föremål för vetenskaplig bedömning. Tingsten var pionjär med sitt forskningsprogram och sin systematiska åtskillnad mellan

6 Bo Rothstein provocerar sin vana trogen samhällsvetarna med uppfattningen, att deras undfallenhet för sanningsrelativismen, identitetspolitiken och egenintressehypotesen är det som berett vägen för president Trump. Med valet av Trump har samhällsvetarna "fått kan man säga sin idealtypiske politiker" (Rothstein 2018).

verklighetsuppfattningar och värdeomdömen. Med Rawls i handen kan vi nu vandra vidare på den inslagna vägen och rekonstruera de politiska ideologiernas värdehierarkier. Även om det kan vara svårt att vinna allmän enighet om de yttersta målen, kan varje delmål i sin tur uppfattas som en väg till ett högre mål och den vetenskapliga uppgiften blir att ta reda på om denna förhoppning är grundad. Leder de föreslagna medlen till målet? Samverkar de olika målen eller finns det konflikter mellan målen? Är förslagen effektiva eller är de bara dekorationer, som inte tillför någonting i sak?

Politisk idéanalys behöver således inte inskränkas till en förklaring av hur idéerna uppstått eller till en analys av vilken funktion de har i samhället. Det är innehållet i de politiska idéerna, som lockar oss till politik och statskunskap. Är det sant vad som hävdas? Genom såväl klargörande, giltighetsprövande som normativ idéanalys kan vi komma sanningen närmare även om vi med Popper måste säga oss att i det öppna samhället finns aldrig några slutgiltiga svar.

REFERENSER

- Barry, Brian, 1995. *Justice as Impartiality*. Oxford: Clarendon Press.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys*. Stockholm: Santérus.
- Bergström, Göran & Boréus Kristina (red.), 2005. *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Björklund, Stefan, 1977. *Den uppenbara lösningen. Om möjligheten till en objektiv ståndpunkt i politiska värdefrågor*. Stockholm: Aldus.
- Brecht, Arnold, 1959. *Political Theory: The Foundation of Twentieth-century Political Thought*. Princeton, NJ: Princeton U.P.
- Carlsnaes, Walter, 2003. "What Kind of Things are Ideas in Political Science: Some Brief Personal Reflections", s. 23–26 i Hallenberg, Jan, Nygren, Bertil & Robertson, Alexa (red.), *Traditions in Honour of Kjell Goldmann*. Stockholm: Stockholm University, Dept of Political Science.
- Clifford, Stacy, 2012. "Making Disability Public in Deliberative Democracy", *Contemporary Political Theory* 11, 211–228.
- Gustavsson, Sverker, 1972. "Skälen för forskningsfrihet", *Tiden* 64 (6), 350–361.
- Gustavsson, Sverker, 1973. "Litteraturgranskningar. Barry Holmström: Koreakriget i svensk debatt", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 76 (4), 285–297.
- Gustavsson, Sverker, 1977. "Hur är saklighet möjlig?", *Tiden* 69, 620–629.
- Gutmann, Amy & Thompson, Dennis, 1996. *Democracy and Disagreement. Why moral conflict cannot be avoided in politics, and what should be done about it*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Habermas, Jürgen, 1962. *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen, 1968. *Erkenntnis und Interesse*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen, 1981. *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen, 1988. *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Anders Molander (red.). Göteborg: Daidalos.
- Heckscher, Gunnar, 1939a. *Svensk konservatism före representationsreformen I*. Uppsala och Stockholm. Almqvist & Wiksell.
- Heckscher, Gunnar, 1939b. "Litteraturgranskningar. Herbert Tingsten: De konservativa idéerna", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 42 (5), 491–499.
- Heim, Robert, 1991. "Habermas, Freud und die Rationalität. Die Psychoanalyse im Brennpunkt der Theorie des kommunikativen Handelns", *Psyche: eine Zeitschrift für psychologische und medizinische Menschenkunde* 45 (7), 561–589.
- Hessler, Carl Arvid, 1961a. *Inbjudningar till doktorspromotionerna i Uppsala universitets aula onsdagen den 31 maj 1961*. Acta Universitatis Upsaliensis.
- Hessler, Carl Arvid, 1961b. "Dagens socialdemokrati och morgondagens kyrka", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 64 (2–3), 97–106.
- Hessler, Carl Arvid, 1964. *Statskyrkodebatten*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Hildebrand, Kar-Gustaf, 1933. *Nödvärn*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

- Ingvar, Martin, Sturmark, Christer & Wikforss, Åsa, 2015. "Den postmoderna sanningsrelativismen leder oss ner i en antiintellektuell avgrund", DN Debatt *Dagens Nyheter* 22 mars.
- Josephson, Peter, 2005. *Den akademiska frihetens gränser. Max Weber, Humboldtmodellen och den värdefria vetenskapen*. Institutionen för idé- och läromshistoria, Uppsala universitet.
- Kofman, Ava, 2018. "Bruno Latour, the Post-Truth Philosopher, Mounts a Defence of Science", *The New York Times Magazine*, 25 oktober.
- Lewin, Leif, 1969. "Kritisk traditionsförmedling. Ett genmäle", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 72 (1), 21–42.
- Lewin, Leif, 1970. *Folket och eliterna. En studie i modern demokratisk teori*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lewin, Leif, 1972a. "Om studiet av de politiska ideologiernas innehåll och funktion", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 76 (4), 437–468.
- Lewin, Leif, 1972b. *Statskunskapen, ideologierna och den politiska verkligheten*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lewin, Leif, 1988. *Det gemensamma bästa. Om egenintresset och allmänintresset i västerländsk politik*. Stockholm: Carlssons.
- Lewin, Leif, 1993. "Byråkraten som vår tids hjälte", s. 229–237 i Strömholm, Stig (red.), *De lärdes bibliotek. Trettio Uppsalaprofessorer om betydelsefulla böcker*. Stockholm: Atlantis.
- Lewin, Leif, 2017 [1984]. *Ideologi och strategi. Svensk politik under 130 år*. Sjätte omarbetade och utvidgade upplagan. Stockholm: Carlssons.
- Lewin, Leif, 2018. "Obarmhärtigt vidräkning med avreglering och nyliberalism", *Respons*, 68–69.
- Lindberg, Mats, 2018. "The VDP-triad in Ideational Analysis", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 120 (2), 277–359.
- Mannheim, Karl, 1929. *Ideologie und Utopie*. Bonn: Friedrich Cohen.
- Popper, Karl R, 1945. *The Open Society and Its Enemies I–II*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Popper, Karl R, 1963. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rawls, John, 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Riker, William H. & Ordeshook, Peter C, 1973. *An Introduction to Positive Political Theory*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Rothstein, Bo, 1994. *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rothstein, Bo, 2018. "Så lade forskarsamhället grunden för Trumpismen", DN Debatt *Dagens Nyheter* 13 april.
- Sainsbury, Diane, 1968. "A Critique of Leif Lewin's Planhushållningsdebatten", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 71 (2), 109–125.
- Skovdahl, Bernt, 1992. *Tingsten, Totalitarismen och Ideologierna*. Stockholm. Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Tingsten, Herbert, 1962. *Mitt liv. Mellan trettio och femtio*. Stockholm: Norstedts.
- Tingsten, Herbert, 1963 [1941]. "De politiska ideologierna i vetenskaplig debatt", *Åsikter och Motiv. Essayer i statsvetenskapliga, politiska och litterära ämnen*. Stockholm: Aldus, 19–52.
- Vedung, Evert, 1971. *Unionsdebatten 1905: en jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge*. Stockholm. Almqvist & Wiksell.
- Vedung, Evert, 1997. *Det rationella politiska samtalet. Hur politiska budskap tolkas, ordnas och prövas*. Stockholm: Aldus.
- Vedung, Evert, 2018a. "Idéanalys från ankdamm till universums mitt", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 120 (2), 155–195.
- Vedung, Evert, 2018b. "Fyra typer av statsvetenskaplig idéanalys", *Statsvetenskaplig Tidskrift* 120 (2), 197–235.
- Wikforss, Åsa, 2017. *Alternativa fakta. Om kunskapen och dess fiender*. Stockholm: Fri Tanke förlag.
- von Wright, Moira, 1999. *Genus och text: När kan man tala om jämställdhet i fysikämnet?* Skolverket.
- Leif Lewin är skytteans professor emeritus i värlighet och statsvetenskap, Uppsala universitet.
E-post: leif.lewin@statsvet.uu.se